

РОЗДІЛ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.77

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-2/11>

СПАДКУВАННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА СОРТИ РОСЛИН В УКРАЇНІ

INHERITANCE OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS ON PLANT VARIETIES IN UKRAINE

Бобонич Є.Ф., к.ю.н.,
завідувач сектору науково-правового забезпечення судово-претензійної діяльності
відділу науково-правового забезпечення та міжнародного співробітництва
Український інститут експертизи сортів рослин

Карпич М.К., старший науковий співробітник
сектору науково-правового забезпечення договірної діяльності
відділу науково-правового забезпечення та міжнародного співробітництва
Український інститут експертизи сортів рослин

Мирон О.М., старший науковий співробітник
сектору науково-правового забезпечення договірної діяльності
відділу науково-правового забезпечення та міжнародного співробітництва
Український інститут експертизи сортів рослин

Стаття присвячена аналізу питання спадкування як форми відчуження (передачі) прав на об'єкти інтелектуальної власності (зокрема, на сорти рослин в Україні та внесення пропозицій щодо відповідних змін до національного законодавства). Задля цього автори досліджують структуру прав інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні; суб'єктів права інтелектуальної власності, підстави та процедуру спадкування прав інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні; аналізують проблемні ситуації щодо порядку спадкування прав інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні; вносять пропозиції щодо відповідних змін до національного законодавства.

Структура прав інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні включає особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин; майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин; майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин.

Обов'язковою умовою виникнення вищезазначених прав на сорт рослин є державна реєстрація сорту. Особисті немайнові права на сорт рослин можуть належати лише автору (авторам) сорту, отже, є невідчужуваними і не можуть передаватися іншим особам у порядку спадкування.

Майнові права інтелектуальної власності на сорти рослин та майнове право на поширення сорту (за аналогією) є відчужуваними в Україні та можуть входити до складу спадщини.

На думку авторів, можливі дві типові ситуації щодо спадкування майнових прав інтелектуальної власності на сорти рослин та майнового права на поширення сорту в Україні. У разі державної реєстрації сорту рослин та наявності у спадкодавця охоронних документів спадкоємці зазначених прав можуть оформити свідоцтво про право на спадщину на такі об'єкти права інтелектуальної власності. Проте залишається спірним питанням можливість спадкування зазначених прав на сорти рослин в Україні в разі відсутності державної реєстрації сорту рослин. Йдеться про можливість спадкування прав автора (роботодавця (замовника)), які ще не виникли, що потребує внесення відповідних змін до законодавства.

Ключові слова: сорт рослин, спільна власність, інтелектуальна власність, правове регулювання, селекційна діяльність.

The article is devoted to the analysis of the issue of inheritance as a form of alienation (transfer) of intellectual property rights (in particular, to plant varieties in Ukraine and making proposals for appropriate changes to national legislation). Subjects of intellectual property rights, grounds and procedure for inheritance of intellectual property rights to plant varieties in Ukraine, analyze problematic situations regarding the order of inheritance of intellectual property rights to plant varieties in Ukraine, make proposals for appropriate changes to national legislation.

The structure of intellectual property rights to plant varieties in Ukraine includes: personal intangible intellectual property rights to plant varieties; intellectual property rights to a plant variety; property rights of intellectual property for the distribution of plant varieties.

State registration of a variety is a prerequisite for the above-mentioned rights to a plant variety. Personal non-property rights to a plant variety may belong only to the author (authors) of the variety, and therefore are inalienable and may not be transferred to other persons by inheritance.

Intellectual property rights to plant varieties and property rights to propagate a variety (by analogy) are alienable in Ukraine and may be part of the inheritance.

According to the authors, there are two possible situations regarding the inheritance of intellectual property rights to plant varieties and the property right to propagate the variety in Ukraine. In case of state registration of a plant variety and the testator have protection documents, the heirs of these rights may issue a certificate of the right to inherit such objects of intellectual property rights. However, the possibility of inheriting these plant variety rights in Ukraine in the absence of state registration of the plant variety remains controversial. We are talking about the possibility of inheriting the rights of the author (employer), which have not yet arisen, which requires appropriate changes to the law.

Key words: plant variety, joint property, intellectual property, legal regulation, breeding activities.

Постановка проблеми. Право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності, що, відповідно до статті 418 Цивільного

кодексу України (далі – ЦК України) [1], включає особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо пев-

них об'єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом. Майнові права інтелектуальної власності, на відміну від особистих прав інтелектуальної власності, можуть відчужуватися (передаватися), за винятками, передбаченими законодавством України, що зумовлює актуальність дослідження питання спадкування як форми відчуження (передачі) прав на об'єкти інтелектуальної власності, зокрема на сорти рослин в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток досліджень щодо правового регулювання розпорядження (спадкування) правом інтелектуальної власності на селекційні досягнення (сорти рослин) зробили такі вчені, як О.В. Кохановська, Н.С. Кузнецова, О.В. Дзера, С.І. Мельник, Н.Б. Линчак, Н.Б. Якубенко, С.О. Ткачик, Н.В. Лещук, О.В. Захарчук.

Метою статті є аналіз юридичних підстав та порядку спадкування прав інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні та внесення пропозицій щодо відповідних змін до національного законодавства.

Реалізація мети потребує вирішення таких завдань: дослідити структуру прав інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні, дослідити суб'єктів права інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні; дослідити підстави та процедуру спадкування прав інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні; проаналізувати проблемні ситуації щодо порядку спадкування прав інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні; внести пропозиції щодо відповідних змін до національного законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суб'єктами права інтелектуальної власності на сорти рослин, відповідно до статті 3-1 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 року № 3116-ХІІ (далі – Закон України «Про охорону прав на сорти рослин»)) [2], можуть бути автор (автори) сорту рослин та інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин за договором чи законом.

Структура прав інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні розкрита у статті 10 вищезазначеного Закону та включає особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин; майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин; майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин.

Слід звернути увагу на те, що, на відміну від інших об'єктів права інтелектуальної власності, законодавство України передбачає поділ майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин на такі два види: власне майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин (які можуть бути виключними і невиключними правами); майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин.

Права інтелектуальної власності набуваються на сорт, який відповідає критеріям, визначеним цим Законом, та якому присвоєна назва згідно з ним. Про особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин свідчить свідоцтво про авторство на сорт рослин. Про майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин свідчить патент на сорт рослин. Обсяг правової охорони сорту, на який видано патент, визначається сукупністю ознак, викладених у занесеному до Реєстру патентів описі сорту. Про майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин свідчить свідоцтво про державну реєстрацію сорту рослин. Зазначені права на сорт набуваються в порядку, встановленому цим Законом.

З тексту статті 10 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» випливає, що обов'язковою умовою виникнення вищезазначених прав на сорт рослин є державна реєстрація сорту, яка здійснюється за умов, що сорт є відмінним, однорідним та стабільним, йому присвоєна назва і він придатний для поширення в Україні.

У статті 18 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» міститься лише одна норма, що регулює питання

спадкування прав на сорти рослин в Україні: «право на подання заявки на сорт рослин також має правонаступник (спадкоємець) автора або роботодавця (замовника)».

На наш погляд, зазначена норма сформульована нечітко, а процедура спадкування прав інтелектуальної власності на сорти рослин потребує внесення змін та доповнень до Закону України «Про охорону прав на сорти рослин».

ЦК України визначає спадкування як перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) (стаття 1216).

Відповідно до частини 1 статті 178 ЦК України, результати інтелектуальної, творчої діяльності як об'єкти цивільних прав можуть вільно переходити від однієї особи до іншої в порядку спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи.

До складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема особисті немайнові права (статті 1218, 1219 ЦК України).

З тексту диспозиції статті 3-1 вищезазначеного Закону випливає, що особисті немайнові права на сорт рослин можуть належати лише автору (авторам) сорту, отже, є невідчужуваними і не можуть передаватися іншим особам у порядку спадкування.

Майнові права інтелектуальної власності на сорти рослин та майнове право на поширення сорту (за аналогією статті 8 ЦК України) є відчужуваними в Україні та можуть входити до складу спадщини.

Згідно з частинами 1, 3 статті 1296 ЦК України, спадкоємець, який прийняв спадщину, може одержати свідоцтво про право на спадщину. Відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину, оскільки спадщина належить спадкоємцям із моменту її прийняття, але факт передання майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин та майнового права на поширення сорту рослин, які, відповідно до ЦК України або іншого закону, є чинними після їх державної реєстрації, підлягає державній реєстрації (частина 2 статті 1114 ЦК України).

На наш погляд, можливі дві типові ситуації щодо спадкування майнових прав інтелектуальної власності на сорти рослин та майнового права на поширення сорту в Україні.

У разі державної реєстрації сорту рослин та наявності у спадкодавця охоронного документа на майнове право сорт рослин, а саме патенту (або свідоцтва про державну реєстрацію сорту рослин, що посвідчує майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин), спадкоємці зазначених майнових прав можуть оформити свідоцтво про право на спадщину на такі об'єкти права інтелектуальної власності та звернутися до компетентного органу із заявою про передання їм прав на відповідні об'єкти в порядку спадкування.

Якщо спадкоємців декілька, то вони набувають такі майнові права на сорти рослин спільно. Особисті немайнові права на сорт рослин у спадщину не передаються та не успадковуються.

Водночас йдеться про спадкування наявних майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, що підтвержені державною реєстрацією сорту.

Проте не виключена ситуація смерті автора сорту рослин до державної реєстрації сорту. Чи виникають у його спадкоємців майнові права на незареєстрований сорт рослин та в якому обсязі?

У статті 18 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» міститься важлива норма про те, що якщо право на сорт рослин ще не зареєстроване, то заявку на

реєстрацію сорту може подати правонаступник (спадкоємець) автора або роботодавця (замовника).

Якщо спадкодавець за життя не звертався із заявою про видачу патенту, спадкоємці вправі подати відповідну заяву, при цьому зазначити спадкодавця автором сорту рослин, а себе – заявником.

Однак за відсутності державної реєстрації сорту рослин та відсутності у спадкодавця правостановлюючих документів на незареєстрований сорт рослин отримати у нотаріуса свідоцтво про право на спадщину у безспірному порядку є неможливим, оскільки нотаріус відмовить у видачі свідоцтва про право на спадщину, що пов'язано із безспірністю нотаріального процесу.

Якщо проаналізувати порядок спадкування інших об'єктів права інтелектуальної власності, наприклад об'єктів авторського права, то там ситуація значно простіше. З огляду на норми статті 437 ЦК України та частини 2 статті 11 Закону України «Про авторське право та суміжні права» [3], відповідно до яких авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення, а для його виникнення і здійснення не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей, право у спадкодавця виникає з огляду на факт створення такого об'єкта. Більш того, частина 5 статті 1268 ЦК України закріплює, що незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини. Таким чином, право власності на твір у спадкоємця (спадкоємців) з'явилося у момент смерті спадкодавця. Спадкоємець (спадкоємці) в разі неможливості документального підтвердження авторського права та, як наслідок, отриманої постанови про відмову у вчиненні нотаріальної дії, а саме видачі свідоцтва про право на спадщину, вправі звернутися до суду з позовом про визнання права власності на твір у порядку спадкування. В разі

доведення спадкоємцем свого права у порядку спадкування не свідоцтво про право на спадщину, а рішення суду буде документом, що засвідчує перехід у спадщину майнового права автора.

Інші об'єкти права інтелектуальної власності, права на які виникають у зв'язку з їх державною реєстрацією, у разі відсутності такої реєстрації, очевидно, не можуть входити до складу спадщини. Водночас стаття 18 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» прямо передбачає право спадкоємця подати заяву на реєстрацію сорту рослин. У зв'язку з цим, на наш погляд, документом, який підтверджуватиме наявність у спадкоємців повноважень, може бути видана нотаріусом довідка про склад спадкоємців.

Висновки. Реалізація права на спадкування майнових прав на сорт рослин залежить від державної реєстрації такого права за життя спадкодавця. За відсутності зареєстрованого права інтелектуальної власності на сорт рослин оформлення спадкових прав у безспірному порядку є можливим у разі внесення відповідних змін у законодавство.

Очевидно, що норма статті 18 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» про право правонаступника (спадкоємця) автора або роботодавця (замовника) на подання заявки на сорт рослин сформульована некоректно, оскільки, відповідно до зазначеного Закону, таке право не віднесено ні до особистих немайнових, ні до майнових прав спадкодавця, отже, не може бути успадковане. У зазначеній нормі Закону фактично йдеться про спадкування прав автора (роботодавця (замовника)), які ще не виникли, що потребує внесення відповідних змін до Закону.

Також потребує подальшого дослідження можливість спадкування майнового права на поширення сорту рослин, оскільки зазначена ситуація не врегульована законодавством України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 23.02.2021).
2. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21 квітня 1993 року № 3116-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12> (дата звернення: 23.02.2021).
3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 23.02.2021).